

ARAP HALK HAREKETLERİ'NDE **OTORİTER İSTİKRAR OLGUSU**

GÖKHAN ERELİ

Uzman ORSAM

“

Ortadoğu'da siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerin yaygın halk hareketleri tarafından dile getirilmiş olması, otoriter istikrar olgusuna bir eleştiri ve tepkiyi ifade etmesinin yanında demokratikleşme yolundaki reform talepleri ile de bağlantılıdır.

”

On yıl önce Aralık 2010 tarihinde Tunus merkezli olarak başlayan Arap Halk Hareketleri Ortadoğu'da siyasi, askerî, mali, kültürel ve akademik değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep oldu. Ortadoğu'da yaşanan halk hareketleri, siyasi anlamda devletlerin yönetimlerinin değişmesini, askerî anlamda devlet-ordu ilişkilerinin

yeniden formüle edilmesini ve belirli ülkelerde iç savaşların çıkmasını, mali anlamda ülkelerde toplum sözleşmelerinin yenilenmesi sonucu refah taleplerinin artmasını, kültürel

anlamda bir Arap kimliğinin yükselişini ve bunun yanında ise bölgenin nasıl çalışıldığına yönelik birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiş oldu.

“

Halk hareketlerinin ilk dalgalarından nasibini alan Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerde ortaklıklar söz konusudur. Sivil toplumun zayıf yapısı ve ülke yönetimlerinde siyasal katılımın sınırlı oluşu ortak siyasi özelliklere işaret ederken ülkelerin politik ekonomik yapıları gereği vatandaşların refah düzeylerinin gitgide daha kötü bir performans göstermesi de başlıca ekonomik ortak problemi yansıtmaktaydı.

”

Ocak 2011 ile halk hareketleri kısa süre içerisinde Arap halklarından yaygın destek görerek bölgesel bir mahiyete kavuşurken aynı zamanda her ülkenin nevi şahsına münhasır siyasi ve ekonomik yapısı gereği spesifik ülkelere özgü eleştirileri ve talepleri de içermekten geri durmadı. Halk hareketlerinin ilk dalgalarından nasibini alan Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerde ortaklıklar söz konusudur. Sivil toplumun zayıf yapısı ve ülke yönetimlerinde siyasal katılımın sınırlı oluşu ortak siyasi özelliklere işaret ederken ülkelerin politik ekonomik yapıları gereği vatandaşların refah düzeylerinin gitgide daha kötü bir performans göstermesi de başlıca

ekonomik ortak problemi yansıtmaktaydı. Bunun yanında, Arap halk hareketlerinin baş gösterdiği ilk ülkeler arasındaki en önemli özelliklerden bir tanesinin de mezkûr ülkelerin otoriter yönetimler tarafından uzun dönemdir idare edilmekte olmalarıydı. Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali'nin 24 yıl, Mısır'da Hüsnü Mübarek'in 30 yıl, Libya'da Muammer Kaddafi'nin 42 yıl, Yemen'de Ali Abdullah Salih'in 34 yıl, Bahreyn'de Hamad bin İsa el Halife'nin 18 yıl ve daha önceden İsa bin Selman el-Halife'nin 38 yıl, bunun yanında Hafız Esad'ın 29 yıl ve Beşar Esad'ın 21 yıldır devam eden yönetimleri söz konusuydu. Otoriter yönetimlerin uzun yıllar ayakta kalması ve gelişip güçlenmesi, Ortadoğu'da siyasi bir gerçekliği ifade etmenin yanında Ortadoğu'nun nasıl çalışıldığını da belirleyen temel unsurlardan birisi olarak ifade edilebilir.

OTORİTER İSTİKRARIN EVRİMİ VE ARAP HALK HAREKETLERİ

F. Gregory Gause gibi Ortadoğu uzmanlarına göre, Arap Halk Hareketleri'nin tahmin edilemeyişinin en önemli nedenlerinden bir tanesi Ortadoğu'da siyasi bir gerçeklik olarak kabul edilen otoriter istikrar (*authoritarian stability*) ile olan derin siyasi ve akademik meşguliyettir. Otoriter istikrar olgusu, Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri yıllardan itibaren ve ardından Pan-Arapçılığın üst bir kimlik olarak 1970'li yıllar sonrasında büyük oranda zedelenmesi ile hızlanmış bir süreci ifade etmektedir. Otoriter yönetim biçimlerinin çeşitli mekanizmalar sonucunda korunup geliştirilmesi ve uzun yıllar ülke içi siyaseti be-

lirlemesi otoriter istikrar olgusunu temsil etmektedir. Bu anlamda, otoriter istikrarın korunmasını sağlayan mekanizmalara ordular ve istikrarın sağlanması için gerekli mali istikrarı ve ekonomik geliri sağlayacak kaynakların elde edilmesi örnek verilebilir. Ekonomik niteliklerden ötürü otoriter istikrar olgusu, genel anlamda yönetim çevreleri ile iş çevreleri arasındaki yakın bağları ifade eden neo-patrimonyalizm kavramı ile de iç içe geçmiş bir durumu ifade etmektedir. Neo-patrimonyalizm siyasi elitler ile iş çevrelerinin devletin kaynaklarını kullanma konusunda yakın ilişki içerisine girdikleri ve bu anlamda siyasi pozisyonlarının belirlendiği bir sistemi ifade etmektedir. Otoriter yönetimlerin neo-patrimonyal yapının özellik-

lerini büyük oranda barındırdığı belirtilebilir ve bu anlamda neopatrimonyal özelliklerin otoriter yapıların korunmasını sağladığı kanısı savunulabilir.

Siyasal temsil, toplumsal eşitlik ve ekonomik talepleri beraberinde getiren Arap Halk Hareketleri, bütün bunların yanında bölgedeki otoriter istikrara ve neopatrimonyal yapılara da bir tepkiyi içermekteydi. Bu anlamda, otoriter yönetimlerin Arap Halk Hareketleri karşısında orduları ve ekonomik kaynaklarının orduların Arap Halk Hareketleri karşısındaki tutumlarına bakıldığında, Mısır ve Tunus'ta ordunun büyük oranda halk hareketlerinin yanında bulunduğu, Bahreyn ve Suriye'de ise ordunun büyük oranda rejimlerin yanında

bulunarak halk hareketlerini bastırma konusunda kullanıldığı belirtilebilir. Bunun yanında, halk hareketleri sonucunda Libya ve Yemen’de ise orduların kendi içerisinde anlaşmazlıklar yaşayarak bölündüğü ve bunun ülkelerin 2011 sonrası yaşadıkları siyasi ve askerî istikrarsızlıklar ve savaş ortamına olumsuz katkıda bulunduğu belirtilebilir.

Bu anlamda, 2010 sonrası Arap Halk Hareketleri sayesinde güncellenmiş otoriteryanizm sonrası dönemde siyasi, sosyal, ekonomik eşitlik taleplerinin artmış olması otoriteryanizmin temelden eleştirilmesine dönük bir süreci ifade etmektedir.

1970’li yıllardan itibaren gündemde olan otoriter istikrar kavramı, gerek Ortadoğu’nun uluslararası sistemde ve bölgesel sistemde yaşanan gelişmelerden gerekse de teknolojik gelişmelerden etkilenmesi ile birlikte farklılık göstermeye başlamıştır. Bu anlamda, ordu ve ekonomik kaynakların yanında devletlerin gözetleme teknolojilerini de (*surveillance technologies*) kullanmasının yanında halkın siyasete aktif fakat sınırlı bir şekilde katılmasını öngören otoriter sistemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Güncellenmiş/yenilenmiş otoriteryanizm (*upgraded authoritarianism*) olarak kavramsallaştırılan olgu, otoriter yönetimlerin ülkeleri içerisinde çeşitli mekanizmalar aracılığıyla otoriter istikrarı geliştirip çeşitlendirmesine vurgu yapmaktayken aynı zamanda bu ülkelerin Batılı ülkeler ile olan

stratejik iş birliklerini geliştirme adına devlet kontrolünde olan hayli sınırlı siyasi katılımı reform olarak lanse etme çabasına da girdikleri belirtilebilir. Bu anlamda, 2010 sonrası Arap Halk Hareketleri sayesinde güncellenmiş otoriteryanizm sonrası dönemde siyasi, sosyal, ekonomik eşitlik taleplerinin artmış olması otoriteryanizmin temelden eleştirilmesine dönük bir süreci ifade etmektedir.

DEMOKRATİKLEŞME TALEPLERİ

Arap Halk Hareketleri ile otoriter yönetimlere karşı bir cephe alınmış olması aynı zamanda Ortadoğu’da siyasi reformların gerçekleştirilmesine yönelik bir toplumsal iradenin de gelişmeye başladığını göstermekteydi. Arap Halk Hareketleri sonrası siyasi reformların yapılmasına yönelik oluşan toplumsal irade sonucunda, Tunus’ta belirli oranda demokratik teamüller hayata geçirilmiş olsa da Tunus siyaseti kırılğan bir görünüm arz etmektedir. Fakat Tunus örneğinin yanında, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye örnekleri siyasi reform talepleri ile yönetimler arasında var olan gerginliklerin siyasi alandan askerî alana da taşındığını göstermektedir. 2013 yılında Mısır’da 2011 Devrimi sonrası demokratik süreçler sonrasında seçilerek göreve gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi yönetimine Abdülfettah es-Sisi öncülüğünde askerî darbe düzenlenmesi, Suriye’de 2011 yılından itibaren gösteriler sonucunda bir iç savaşın meydana gelmesi, Libya’da özellikle Kaddafi’nin ölümünü takip eden süreçte yaşanan bölünmeler ve iç savaşın meydana gelmesi ve Yemen’de 2014 yılında Husilerin

başkent Sana’yı teslim almaları sonucunda şiddetlenen savaş ortamı gibi gelişmeler, siyasi reform taleplerinin bir kez daha askıya alınmasına neden olmuştur.

Siyasal reformlar sonucu demokratikleşme taleplerinin başarısızlığa uğraması ve halk hareketleri sonucunda ülkelerin devlet-toplum ilişkilerini yeniden formüle etme konusunda yaşadıkları zorlukların askerî alana taşınması, otoriter istikrar kavramından vazgeçişin kolay olmayacağını gösterdi. Bu anlamda, otoriter istikrarın sağlanmasında ordu ve ekonomik kaynakların kullanımı ile birlikte bir diğer önemli boyutu olan dış destek mefhumu da 2010 sonrası dönemdeki siyasi reform taleplerinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Batılı ülkelerin Ortadoğu’da siyasi reform taleplerine yönelik söylemleri ile uyumsuz eylemlerinin ülkelerin iç dinamikleri kadar siyasi reformların gerçekleştirilememesinde etkisi olduğu savunulabilir.

Bu anlamda son dönemlerde Ortadoğu’da müdahaleci ve Arap Halk Hareketleri’nin bölgedeki siyasi kazanımlarını geri çevirmek üzerine kurulu dış politikalar izleyen Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır gibi ülkelerin Batılı ülkeler tarafından desteklenmesi, gerek bu ülkelerdeki ve Ortadoğu’daki otoriter yapılar güç vermekte gerekse siyasi reformlar yoluyla ulaşılabilecek demokratikleşme sürecinin yolunu kapatmaktadır. Bu anlamda otoriter istikrar kavramının siyasi ve akademik gerçekliğinin yanında Batılı ülkelerin Ortadoğu’ya yönelik dış politikaları anlamında araçsallaştırıldığı söylenebilir. ■